

Česká menšinová muzea

Jan Štovíček

Česká menšina v pohraničním území českých zemí se začala společensky formovat od 60. let 19. století, kdy platformu národně-politických a kulturních aktivit vytvořily první české spolky. K výraznější aktivaci Čechů došlo po vzniku Československa ve 20.–30. letech 20. století. Tehdy se objevila také potřeba hmotnými a dvojrozměrnými předměty dokumentovat život českého obyvatelstva a tím prezentovat širší veřejnosti, že Češi mají v pohraničí nejen domovské právo, ale i kontinuitu života. Menšinová muzea měla tvořit protiváhu městských nebo okresních muzeí, která byla v německých rukou a která vědomě ponechávala stranou historické a kulturní tradice české menšiny.

Když v roce 1919 vznikl *Svaz československých muzeí*, německá muzea v pohraničí zůstala stranou. V roce 1922 vytvořila vlastní svaz. Vztahy mezi oběma svazy byly ve 20. letech chladné, ale přesto korektní. Ve 30. letech, kdy se v německém svazu stále větší měrou projevovaly nacionalistické tendence, se poměr přiostrčil. Přesto Svaz československých muzeí hledal vůči svému německému protějšku smířlivý tón a hledal také cestu spolupráce pro živelně vznikající menšinová muzea v pohraničí. Snažil se je orientovat jako partnerské organizace místních německých muzeí.

Menšinová muzea byla typickým produktem dobových poměrů předmnichovské republiky. Vznikala většinou v místech, kde místní muzeum už bylo, ale charakter mělo ryze německý. Šlo zpravidla o města v pohraničí, v nichž většina obyvatelstva se hlásila k německé národnosti, ale kde současně existovala silná nebo aktivní česká menšina. Tamní městská, popř. okresní, muzea plnila sice funkci regionálních a kulturních center, ale omezovala se obvykle jen na dokumentaci vývoje a současnosti německého

živlu ve městě a v jeho okolí, nechávající stranou historické a kulturní tradice českého života.¹

S myšlenkou zřizování menšinových muzeí přišel poprvé časopis *Čas* v roce 1904.²

Jeho návrh zapadl. Realizován byl až po vzniku samostatného Československa. První krok byl učiněn v Duchcově v roce 1922. Nově založené duchcovské muzeum nebylo však menšinovým muzeem v pravém slova smyslu. Jeho základem se staly sbírky duchcovského zámku, který koupil v roce 1922 od Adolfa Valdštejna československý stát. Ač bylo koncipováno jako muzeum česko-německé, jeho tvůrcům nešlo o dokumentaci života dané oblasti a tím méně české menšiny. V muzejním spolku, který se ke správě muzea vytvořil, docházelo k řadě sporů, takže myšlenku národnostně smíšeného muzejního spolku se nepodařilo uvést do života a po krátkém trvání tento spolek zanikl.³

Prvním skutečným menšinovým muzeem se na severozápadě a severu Čech stalo *České menšinové muzeum v Žatci*, jehož působnost v průběhu doby zasáhla řadu regionů. Bylo založeno v roce 1927 při inspektorátu českých menšinových škol v Žatci z podnětu jejich inspektora a vlastivědného pracovníka Karla Aloise Polánka. Ten od roku 1922 působil v sousedních Podbořanech jako státní inspektor českých menšinových škol pěti politických okresů – podbořanského, rakovnického, žlutického, žateckého a lounského a od roku 1923 i kadaňského. K. A. Polánek organizační školskou práci⁴ spojoval s prací osvětovou – zřizoval místní české knihovny, místní osvětové komise, organizoval různé přednášky a vzdělávací kurzy. Pro ně také psal stručná naučná pojednání, vydával vlastivědné studie a sborníky. Po přestěhování do Žatce v roce 1925 se jeho novým cílem stalo zřízení českého menšinového muzea.

Při založení muzea sledoval Polánek především význam národní, který muzeum mělo mít pro českou menšinu na Žatecku. Jeho záměrem bylo soustředit předměty, které by dokládaly vývoj českého obyvatelstva v této oblasti. Muzejní expozicí chtěl ukázat, že Žatecku byla pouze uměle vtiskována tvářnost a vývojový charakter, který tlumočilo Městské muzeum v Žatci, založené v roce 1896.

¹ Špět, J.: *Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury*. Praha b. d., s. 161–162.

² Špět, J.: *Muzea ... c.d.*, s. 249, pozn. 112.

³ Šmejkal, L.: *Jak vznikl a vycházel Bezděz*. *Bezděz*, 7, 1998, s. 80; týž: *Sín umění v Českém muzeu pro kraj českolipský*. *Bezděz*, 19, 2001, s. 150.

⁴ K. A. Polánek se především zasloužil o rozvoj českých menšinových škol v uvedených okresech, v řadě případů i o jejich založení.

Potřeba zřízení českého muzea v Žatci se v roce 1925 jevila jako aktuální. Žatecko bylo oblastí velice bohatou na archeologické památky, které bylo zapotřebí zachovat, a to o to více, že Městské muzeum stagnovalo. Určitým hybatelem záměru byla slovanská minulost kraje, dokumentovaná právě archeologickými nálezy a pověstmi o kmeni Lučanů. Nebyla to však jen archeologie, která podněcovala, ale také potřeba kompletně dokumentovat život české menšiny na Žatecku. Z toho důvodu byla přednostně budována studijní knihovna a listinný archiv, který soustřeďoval písemné památky na zdejší české obyvatelstvo.

Sbírký *Českého muzea v Žatci* byly zpočátku umístěny u K. A. Polánka na inspektorátu českých menšinových škol. Po dvou letech, o letních prázdninách 1927, se tomuto muzeu dostalo vlastního skromného přístřeší v budově české obecné školy. Jeho knihovna, archiv, sbírky archeologické, historické, etnografické a přírodovědecké byly zpřístupněny veřejnosti.⁵

Teprve koncem roku 1927 byla činnost muzea opřena o spolkovou bázi. Z podnětu K. A. Polánka byl tehdy založen *Český muzejní spolek pro kraj žatecký se sídlem v Žatci*.⁶ O něj se opírala dále veškerá muzejní činnost: osvětová i sbírkotvorná. Již v roce 1927 začal muzejní spolek vydávat časopis *Věstník českého menšinového muzea v Žatci*,⁷ následujícího roku 1928 se tento věstník změnil v časopis *Krajem Lučanů*, který potom s césurou let 1938–1945 vycházel až do roku 1949. (Jeho duší byl K. A. Polánek a přispívali do něj především čeští učitelé ze Žatecka.)

Český muzejní spolek pro kraj žatecký se stal oporou muzea. To však teprve v roce 1935 získalo definitivní umístění, a to v suterénu Švehlovy české národní školy.⁸ Vedle sbírek archeologických, přírodovědných a historických mělo zvláštní oddělení husitské a památník osvobození se sbírkami legionářskými. Zvláštní místnost byla věnována expozici etnografické ve formě staročeské světničky s lidovým malovaným nábytkem, hospodářskými nástroji apod. Konečně zde bylo oddělení s církevními památkami.

Součástí žateckého menšinového muzea byla také rozsáhlá knihovna, kterou začal K. A. Polánek vytvářet hned po svém příchodu do pohraničí. Tato obvodní učitelská knihovna se spojila s knihovnou nově založeného

⁵ Muzeu ovšem byly přiděleny pouze dvě místnosti. V první místnosti byla studijní a muzejní knihovna a archiv, v druhé byly sbírky archeologické, historické, etnografické a přírodovědecké.

⁶ Kuprová, J.: Muzejní činnost v Žatci od sklonku 19. století do roku 1945. In: Holodňáková, R. – Zinnerová, A. – Holodňák, P. – Kuprová, J.: *Z historie žateckého muzejnictví*. Žatec 1997, s. 16–19.

⁷ Na stránkách tohoto časopisu vycházely podrobné informace o počátcích muzea a spolku.

⁸ Muzeum se muselo několikrát stěhovat. Např. v roce 1927 se ocetlo v provisoriu.

českého muzejního spolku. V roce 1937 obě knihovny měly přes 25 000 svazků. Převažovala díla historická a pedagogická, ale zastoupeny byly i další obory. Zvláštní pozornost věnoval Polánek budování sbírky regionální literatury. Ke knihovně byl připojen archiv, v němž bylo uloženo mnoho listinných památek, dokumentujících život české menšiny na Žatecku (např. materiály o činnosti českých spolků ve všech obcích Žatecka).

České menšinové muzeum, přestože nebylo v příliš dobré materiální situaci, rozvíjelo úspěšně svou činnost a brzy se stalo uznávanou autoritou v osvětové práci na Žatecku. Vedle osvětové činnosti byla významná jeho činnost sbírkotvorná. Muzeum provádělo archeologický výzkum v řadě nalezišť na Žatecku a mimo to mu zapůjčil svou rozsáhlou sbírku Leopold Lobkowicz, majitel velkostatku ve Vintířově.

Práce českého menšinového muzea v Žatci nebyla snadná. Město, jež mělo převahu německého obyvatelstva, jeho činnost nepodporovalo. Karel A. Polánek jako správce tohoto muzea např. protestoval 21. listopadu 1930 na schůzi městského zastupitelstva proti tomu, že do rozpočtu města nebyl zahrnut přiměřený obnos na české muzeum, ačkoli okresní úřad uznal podle jazykového klíče právo českého obyvatelstva na vlastní muzeum. Poukazoval také na to, že českým badatelům není dovoleno pracovat v německém muzeu a že v tomto muzeu nejsou české nápisy. Nato jeden z členů městského zastupitelstva prohlásil, že v Žatci je jen jedno muzeum, a to městské, které není ani české ani německé, o zákazech pro české badatele že nic neví a že úřední řeč v Žatci je německá.⁹

Nebylo-li české menšinové muzeum žateckým městským zastupitelstvem uznáváno, mezi samým českým menšinovým muzeem a německým městským muzeem panovaly korektní vztahy. V roce 1935 např. městské muzeum českému muzeu zapůjčilo osm součástí jednoho oltáře a jeden buben, v roce 1937 pro něj zrestaurovalo několik prehistorických nádob. O tom, že i spolupráce českého muzea s německými badateli je možná, svědčil příspěvek profesora žateckého německého státního gymnázia dr. Helmuta Freidela v časopise *Krajem Lučanů* o nálezů čtyř kostrových hrobů v Žatci. Tento časopis přinesl také předtím v roce 1930 zprávu o znovuotevření městského muzea, kde se konstatovalo, že je možné, aby ve městě žila dvě muzea, české a německé.¹⁰

Přes všechny potíže se české menšinové muzeum v Žatci udrželo, a to hlavně díky podporám ze strany Národní jednoty severočeské a finančním

⁹ Kuprová, J.: Muzejní činnost ... c.d., s. 20.

¹⁰ Kuprová, J.: Muzejní činnost ... c.d., s. 21.

příspěvkům a darům členů českého muzejního spolku. Díky zásadní organizační a průkopnické práci K. A. Polánka se žatecké české menšinové muzeum stalo významným centrem regionální vlastivědné práce.

Slibnému vývoji českého muzea učinil konec Mnichov 1938, následná okupace a připojení pohraničí k Německé říši. Vydávání časopisu *Krajem Lučanic* bylo zastaveno, činnost českého muzea ukončena a sbírky byly rozptýleny po městě a okrese; část se jich dostala do Městského muzea. České vojsko také vzalo část sbírek s sebou do vnitrozemí. Prehistorické nálezy byly uloženy v jedné škole v Plasích. Tehdejší správce žateckého městského muzea Herman Fodisch je však v roce 1939 se souhlasem K. A. Polánka převezl do Žatce a sloučil s tamní archeologickou sbírkou. Fodisch do žateckého městského muzea převzal také lidový nábytek a část knihovny. Něco z listinného archivu se ocitlo v Lounech, kam přešla i řada dalších předmětů.¹¹

Podle vzoru českého žateckého muzea vznikla na přelomu 20. a 30. let v pohraničních oblastech severních a severozápadních Čech další česká muzea.

Výraznou společenskou pozici si vybudovalo *České muzeum pro kraj českolipský*. Jeho vznik se váže na Hraničářskou výstavu českého severu, která se konala o prázdninách roku 1927 v Mladé Boleslavi. Její příprava předcházela vzniku českého muzejního spolku v České Lípě a stala se součástí jeho historie. Duší přípravy byl českolipský inspektor českých menšinových škol Josef Mašťálko. Ten také podal na první organizační poradě v České Lípě 14. února 1926 osnovu celkového řešení výstavy a obsahu jednotlivých úseků. Výstavu členil do čtyř základních tematických úseků, v nichž mělo být představeno české školství, spolkový život (se zvláštním úsekem Dokumenty persekuce českých menšin), hospodářství sběrného regionu a turistika v něm. Soustředění předmětů a dokumentace k výstavě v Mladé Boleslavi se tak stalo první etapou tvorby sbírek českolipského českého menšinového muzea (umístěného zprvu v Novém Boru).¹²

Další etapou při vytváření českého muzea v České Lípě bylo konstituování přípravného výboru českého muzejního spolku na půdě zdejší Národní jednoty severočeské. Od podzimu 1927 do jara 1928 se připravovaly stanovy spolu, schválené Zemskou správou politickou v Praze k 12. červnu

¹¹ Po osvobození rekonstrukci sbírek a knihovny nebylo možno již provést, neboť jejich inventář a katalogy se nedochovaly.

¹² Část soustředěných sbírek a dokumentace, které nebyly vráceny původním majitelům nebo byly vyhotoveny pro výstavní účely, byly po skončení výstavy odvezeny do novostavby české školy v Novém Boru.

1928. Na přípravě a realizaci stanov sehrálo přitom rozhodující úlohu zdejší učitelstvo českých menšinových škol.

Po schválení stanov se přikročilo k budování spolku a muzea. Do jeho rámce patřila i příprava a vydávání vlastivědného časopisu *Bezděz*, o němž rozhodla schůze výboru spolku 13. října 1929. Časopis měl soustřeďovat příspěvky z historie, přírody a současného života Čechů a také Lužických Srbů v sběrné oblasti, která se zpočátku kryla s územím sledovaným při přípravě mladoboleslavské výstavy. K této rozsáhlé oblasti, jež zahrnovala území od Ústí n. L. a Děčína přes Šluknov, Rumburk, Českou Lípu, Litoměřice, Štětí, Dubou, Liberec, Frýdlant, Jablonec n. N. a Vrchlabí, směřovala podle výchozího projektu i sbírkotvorná a prezentační činnost nově založeného muzea. Vzhledem k tomu, že v prvních letech existence muzejního spolku byli jeho členy převážně učitelé českých menšinových škol v dané oblasti, stala se však přirozenou základnou činností českolipského muzea oblast úředního působení českolipského inspektorátu českých státních škol. Tato oblast byla užší než původně sledované území. Zahrnovala Českolipsko a dále území podél Labe od Liběchova ke Štětí, Úštěcko, Děčínsko, Česko-kamenicko, Šluknovsko a dále oblast Horní Lužice.

Po konstituování muzea se přikročilo k třídění dosavadních sbírek, které provedl ředitel české školy v Novém Boru Josef Rýzner. Původní schéma, vytýčené Mašfálkovými tematickými úseky, bylo přitom rozšířeno o dvě nová témata: dokumentaci Rumburské vzpoury a numismatiku (mince, bankovky apod.). Samostatně se vyčlenilo knihovní oddělení, které se stalo základem spolkové knihovny.

Lepší podmínky pro existenci muzea vytvořilo vybudování komplexu českých škol v České Lípě. Tam byly sbírky českého muzea přestěhovány z Nového Boru v červnu 1933. Prostory, které muzeum získalo, byly však stále nedostatečné. Proto spolek umístil hlavní část sbírek do státního zámku v Zákupch.¹³

Rokem 1935 začalo vrcholné údobí Českého muzea pro kraj českolipský, jak se tato instituce nazývala. Sbírkový muzea v Zákupch byly zpřístupněny veřejnosti v roce 1936. Šest místností – to bylo šest výstavních síní, v nichž byla umístěna expozice národopisná, historická, přírodovědná, průmyslová, školská. V Zákupch setrvalo muzeum až do konce září 1938. Po Mnichovu bylo 2. října 1938 převezeno do zámku v Bělé pod Bezdězem¹⁴ a Josef

¹³ V Zákupch se podařilo muzeu získat zprvu tři a poté ještě čtyři místnosti, které si spolek pronajal. Do nich byla přemístěna hlavní část sbírek. V České Lípě zůstala knihovna a malá laboratoř.

¹⁴ V zámku mělo sídlo Městské muzeum města Bělá pod Bezdězem.

Mašťálko se pokusil o jeho obnovení. Tomu však zabránila okupace. Po osvobození se sbírky českolipského českého muzea vrátily do České Lípy a byly začleněny do sbírek okresního muzea.¹⁵ Byl obnoven i muzejní spolek, který však zanikl v roce 1951, kdy muzeum bylo převzato městem a poté okresem.

České muzeum pro kraj českolipský vytvořilo model vlastivědného ústavu spravujícího zájmy českého menšinového obyvatelstva v národnostně smíšených regionech ČR. Pro dokumentaci života české menšiny mělo prvořadou důležitost jeho spolkové oddělení. Významná však byla také expozice Rumburské vzpoury a odboje, která shromažďovala jak materiály ke vzpouře tak materiály s tematikou legionářskou. Dokumentovala také životní osudy osobností legionářů žijících a působících na Českolipsku, tedy těch, kteří se různou měrou angažovali a byli tudíž aktivními členy českého menšinového hnutí. Důležitým kulturně-historickým celkem byla expozice národopisná, obsahující jednak hmotné doklady k životu zdejší české menšiny a jednak slušnou sbírku fotografické dokumentace k lidové architektuře a bydlení. Život a práci české menšiny dobře ilustrovala také průmyslová sbírka, obsahující doklady o činnosti českých sklářů v sledované oblasti a o jejich díle.¹⁶ Specifické poslání měl oddíl turistiky, zaměřený na propagaci kraje mezi turisty. Podchycoval ovšem i turistiku německou.¹⁷

Zásadní společenský význam připadl oddělení Lužice. To bylo vytvořeno především zásluhou Josefa Mašťálka.¹⁸ Mělo zprostředkovávat znalosti o Lužických Srbech a zároveň podpořit jejich úsilí za národní záchranu před německým fašismem. Položilo základ spolupráci českého severu s Horní Lužicí, spolupráci, která se obnovila i po roce 1945 a trvala řadu let. Českolipské menšinové muzeum mělo pro sever Čech největší význam.¹⁹

V roce 1927 se k českým menšinovým muzeím na severu Čech připojilo *Vlastivědně-archeologické muzeum v Litoměřicích*.

Myšlenka založit české muzeum v Litoměřicích vznikla už v roce 1924 mezi zdejšími českými učiteli. Byla však realizována až v roce 1927, kdy

¹⁵ Zprvu byl obnoven i muzejní spolek. Ten však zanikl v roce 1951, když muzeum bylo převzato městem a poté okresem.

¹⁶ Práci českých sklářů přibližovala a ilustrovala sbírka artefaktů, které vyráběli.

¹⁷ K historii českolipského muzea a dalších přičleněných muzeí a k struktuře jejich sbírek Sykáčková, O.: *Český muzejní spolek a jeho sbírky. Bezděz*, 1, 1990, s. 39–62.

¹⁸ Muzeum získalo dva lužickosrbské kroje, a to zásluhou faráře v Bořejově Michala Raaba, který byl původem Lužický Srb. Dále získalo velkou sbírku knih, která sem přišla z duplikátu knihovny *Společnosti přátel Lužice v Praze*. Byla jistým uznáním Josefu Mašťálkovi za to, že na stránkách *Bezdězu* podporoval úsilí Lužických Srbů za jejich národní záchranu před německým fašismem.

¹⁹ Šmejkal, L.: *Jak vznikl a vycházel Bezděz. Bezděz*, 7, 1998, s. 78–109.

vznikl muzejní kroužek v Litoměřicích, jehož první schůze se konala 12. června 1927. Svolal ji inspektor českých škol J. Tesař. Zúčastnili se jí mj. ředitel Karel Křenek z Třebeňického muzea a Václav Ruth, ředitel státního reálného gymnázia v Litoměřicích, který ještě předtím v *Litoměřických listech* uveřejnil krátký článek, v němž poukazoval na potřebu zřízení českého muzea v Litoměřicích a na ochotu školských úřadů poskytnout pro ně potřebné místnosti.

Na prvé schůzi muzejního kroužku se též rokovalo o českých menšinových muzeích v severních Čechách a o rozdělení sběrné a dokumentační kompetence mezi nimi. Byl vznesen návrh rozdělit severní Čechy na tři oblasti se středisky v Žatci, v Litoměřicích a v Liberci (respektive v Trutnově), kde by byla zřízena česká muzea. Dále tu bylo uvedeno, že z nich se podařilo již realizovat muzeum v Žatci a později v Litoměřicích. Na schůzi bylo rovněž konstatováno, že muzejní kroužek na úkoly nestačí a že je proto zapotřebí založit muzejní spolek, který by měl finanční zdroje z členských příspěvků a pravidelných podpor od různých korporací a též by získal státní subvenci pro získávání muzejních sbírek. *Český muzejní spolek v Litoměřicích* také záhy vešel v život. Stanovy byly schváleny 30. září 1927 a ustavující valná hromada se konala 27. listopadu 1927.²⁰ Počet členstva byl poměrně vysoký. V roce 1929 činil 423 členů, při čemž zde byli členové z Litoměřic, Lovosic, Terezína, Štětí, Úštěku aj.²¹

České muzeum v Litoměřicích bylo umístěno v jedné místnosti v starém jezuitském gymnáziu v Litoměřicích. V roce 1929 vykazovalo 500 inventárních čísel sbírkových předmětů. Ty byly z většiny archivního rázu a ilustrovaly život české menšiny na Litoměřicku. Četné byly též archeologické nálezy z Litoměřicka.

České muzeum v Litoměřicích svou sběrnou oblastí pojímalo i jižní část litoměřického okresu – Terezínsko a Štětsko, které od svého založení v roce 1900 mělo ve své programové působnosti Podřipské muzeum v Roudnici n. L. Toto muzeum spravoval dlouholetý kustod prof. Karel Rozum, který ve svých národopisných pracích a sběrech dokumentoval Terezínsko.²² Štětsko zůstalo stranou. V roce 1928, kdy roudnické muzeum bylo v krizi a nepracovalo, se prof. Rozum stal členem českého muzejního spolku v Lito-

²⁰ Ruth, V.: Počátky českého muzea v Litoměřicích. *Časopis Muzejního spolku v Litoměřicích*, 1, 1929, s. 6–7.

²¹ Černický, F.: Zpráva tajemníkova. *Časopis Muzejního spolku v Litoměřicích*, 1, 1929, s. 6–7. – K vývoji Českého muzea v Litoměřicích a zvláště jeho archeologické sbírky nověji srov.: Zápotocký, M.: Archeologická práce a muzea na Litoměřicku do r. 1945. In: *Vlastivědný sborník Litoměřicko*, 8, 1971, s. 17–18.

²² Karel Rozum pochytily z oblasti Terezína zejména řadu tradičních lidových zvyků.

měřících a napomáhal tak v jeho dokumentační i přednáškové činnosti. V této aktivitě zůstal až do konce svého života v roce 1933.²³

Na českém severozápadě významným českým menšinovým muzeem bylo *Podkrušnohorské muzeum v Mostě*. Bylo spravováno *Českým muzejním spolkem*, který se ustavil v roce 1928 a nahradil *Všeobecný český spolek Vlastimil*, vzniklý jako vlasteneckého sdružení všech národně smýšlejících Čechů v Mostě v 60. letech 19. století. Ve 20. letech 20. století tato jednota vzhledem k politickému štěpení české veřejnosti nebyla již udržitelná. V důsledku toho došlo k rozštěpení spolku. Jeho finanční prostředky, knihovna a sbírka různých upomínek přešly na muzejní spolek. Obraz o jeho činnosti poskytuje *Časopis spolku Podkrušnohorského muzea v Mostě*, který vycházel od roku 1929 do roku 1937.²⁴ V roce 1937 se v tomto časopise objevil také článek Václava Kučery Z německého ruchu muzejního. Jde o jedinou zprávu v českém menšinovém muzejním časopisectvu o práci a působení tamního německého muzea.²⁵ V určitých směrech ji dostihuje časopis *Krajem Lučanic* žateckého muzea, který se činností tamějšího německého muzea též dotýkal. Muzeum zaniklo v důsledku Mnichova v roce 1938.

Na českém severozápadě někdy na přelomu 20.–30. let 20. století bylo obnoveno také české menšinové muzeum v Duchcově. Na rozdíl od česko-německého muzea z roku 1922 hlavním jeho zřetelem bylo podchycení aktivity české menšiny v Duchcově a dokumentace jejího života.²⁶

V roce 1931 vzniklo české muzeum v Ústí nad Labem. Bylo majetkem českého muzejního spolku, který byl založen z iniciativy několika zdejších českých učitelů. Vlastnil malou muzejní sbírku, která byla umístěna v české škole v Krásném Březně. Český muzejní spolek byl založen 18. října 1931 a trval až do Mnichova, který jeho činnosti zastavil.²⁷

Začátkem 30. let 20. století bylo založeno též české menšinové muzeum v Trutnově.²⁸ Dokumentovalo oblast Krkonoš a Podkrkonoší. Trvalo patrně do Mnichova 1938, kdy zaniklo jako jiná česká menšinová muzea v pohraničí.

Menšinová muzea byla ve 20. letech 20. století zakládána jako protiváha

²³ Štoviček, J.: Karel Rozum – tvůrce Podřípského muzea v Roudnici n. L. In: *Vlastivědný sborník Podřípsko*, 10, 2000, s. 7–18.

²⁴ Tento časopis vedle výročních zpráv o činnosti muzea a spolku přináší články o dějinách a postavení české menšiny na Mostecku.

²⁵ Šmejkal, L.: Jak vznikl a vycházel *Bezžděz*, ... c.d., s. 81.

²⁶ České muzeum v Duchcově je např. uváděno v roce 1932, kdy s ním udržovalo styky české muzeum v Litoměřicích.

²⁷ Šmejkal, L.: Jak vznikl a vycházel *Bezžděz*, ... c.d., s. 81.

²⁸ České menšinové muzeum v Trutnově je uváděno např. v roce 1932, kdy spolupracovalo s českým muzeem v Litoměřicích. Bližší zprávy o něm chybějí.

německých muzeí v regionech osídlených zčásti také relativně početným českým obyvatelstvem. Byla dílem spíše živelné iniciativy zdola a ne centrálně organizovanou akcí. *Svaz československých muzeí* nemohl těmto tendencím zabránit. Ovšem nedistancoval se od nich. Pomáhal koncipovat jejich zaměření. Při formování jejich programu kladl důraz ovšem na slovo „muzeum“ ne na slovo „menšinové“. Přesto tato muzea měla některé osobité shodné rysy: prioritní orientaci na společenský a národně-politický život českého obyvatelstva, soustředění pozornosti na zahraniční i domácí odboj let 1914–1918 a na dobovou současnost. V určité míře reflektovala i tradiční lidovou kulturu místního českého obyvatelstva a doklady slovanského dávnověku oblasti.

Zcela jinak tomu bylo v regionech, které musely zápasit právě s problémy týkajícími se české menšiny. Na říjnovém zasedání *Svazu československých muzeí* v roce 1932 v tomto směru o práci menšinových muzeí hovořil Fridolin Macháček z Plzně. Upozornil zejména na to, že sběrný program těchto muzeí je zpravidla totožný se sběrnou koncepcí místních muzeí německých, pouze se především soustřeďuje na materiály české provenience. Poukázal na neutěšený hmotný i prostorový stav těchto muzeí a na neochotu vzájemné spolupráce s ústavy německými. Tato neochota byla viděna hlavně na německé straně. Pokud ke spolupráci došlo, realizovala se na bázi kontaktů osobních a ne institucionálních. Svaz tudíž nemohl zabránit zakládání menšinových muzeí.

V listopadu 1932 se konala porada Svazu se zástupci menšinových muzeí v Ústí n. Labem. F. Macháček na ní opakoval své názory a doporučoval, aby muzea při zachování regionálních aspektů dokumentovala jen „výsek český, vyrůstající z obsahu dnešního života české menšiny, většinou dělnické, a proto průmyslové“. Byl to především „materiál papírový“, který je „po národnostní stránce nejlepší, protože mluví líp, než kterákoli památka.“ Macháček dále doporučoval, aby menšinová muzea neomezovala svou sběrnou činnost jen na období nejnovější, ale v zájmu záchrany památek sbírala vše, co se týká příslušného teritoria, bez ohledu na národní původ jednotlivých předmětů. Doporučoval sbírat je i tehdy, kdy pracovní a prostorové podmínky těchto muzeí jsou ztížené. Nakonec zde byl přijat závěr, že činnost menšinových muzeí je z muzejního hlediska oprávněná a užitečná, neboť v dané situaci pomáhá zachraňovat kulturní hodnoty a umožňuje hlubší poznání regionu i z těch zřetelů, které jsou německými muzei opomíjeny.²⁹

²⁹ Špět, J.: *Muzea ... c.d.*, s. 162–163.

Česká menšinová muzea vznikla ve 20.–30. letech 20. století jako reakce české menšiny, především místních učitelů, na její postavení v severních a severozápadních Čechách. Cílem muzeí byla dokumentace života českého obyvatelstva, která nebyla v německých muzeích zastoupena, ba byla vědomě zkreslována. Jinak další dokumentace probíhala paralelně s německými muzei a tak se síly tříštily. Bylo většinou vinou německých muzeí, která měla vlastní svaz, že dialog a vzájemná spolupráce nebyla nastolena a pokud tato spolupráce probíhala, byla záležitostí jedinců. Činnost českých menšinových muzeí skončila Mnichovem 1938 a připojením pohraničních oblastí k Říši. Činnost menšinových muzeí většinou splynula s nejbližšími městskými muzei. Po roce 1945 již tato muzea nebyla obnovena. Spojila se s dřívějšími německými muzei, pod nimiž byla, a spolu s nimi přešla pod českou správu. Jejich existence je jednou z méně vyjasněných kapitol života české menšiny v pohraničí.

Czech minorities' museums

Jan Štoviček

Czech minority museums were a typical product of the contemporary situation of the inter-war Czechoslovakia. They were mostly established in the towns of northern and northwestern Bohemia, where a local museum already existed, but it did not describe historical and cultural traditions of Czech life.

The Czech ethnic museums were a product of a spontaneous activity and personal efforts of teachers in particular. The Association of Czechoslovak Museums could not prevent these tendencies. When their program was formed, it stressed the word "museum" and not "ethnic."

It called the activities of ethnic museums as rightful and useful from the museum point of view since it helped preserve cultural values and allowed thorough knowledge of the region also from the aspects which were ignored by German museums.

Collaboration with German museums was minimal. If it really occurred, it related to personal, not institutional, contacts.

Czech minority museums were being established in the 1920–1930s as a reaction of the Czech minority to its position in the border regions of Bohemia. They were devised to document the life of the Czech population. The documentation of other spheres of life was taking place in parallel with German museums. The activity of Czech minority museums ended with the Munich Accord in 1938 and occupation of Czechoslovak border regions by Germany. After 1945, the museums were not renewed, they were merged with the former German museums and went under the Czech administration. Their existence in the 1920s and 1930s is one of the less examined chapters of the life of ethnic Czechs in the border region.